

Redovisning av uppdraget: konsekvensanalys av COVID-19 för barn samt hur barnperspektivet efterlevs i hanteringen av COVID-19

Kort om uppdraget

Krisledningsorganisationen på länsstyrelsen i Halland föreslog till länsledning i Halland att uppdraga linjeverksamhet att analysera konsekvenserna av COvid-19 för barn med koppling till olika sektorer: arbetsmarknad, utbildning, vård och omsorg, kultur- och fritid, socialtjänsten (ekonomi, bostad, familjeförhållande etc). Analysen skulle också innehålla ekonomisk konsekvensanalys. Analysen skulle innehålla om/hur konsekvenserna ser ut för olika grupper av barn med koppling till kön, könsidentitet, sexual läggning, etnicitet. funktionsnedsättning, socioekonomi etc.

Redovisning skulle också innehålla hur det ordinarie arbetet riktat till barn påverkas av Covid-19 med koppling till kön, könsidentitet, sexual läggning, etnicitet. funktionsnedsättning, socioekonomi etc.

Ledningsgruppen beslutade att uppdraga Utvecklingsenheten i länsstyrelsen att göra konsekvensanalys enlighet med förslaget från krisledningsorganisation.

Tolkning av uppdraget och avgränsning

En närmare tolkning av uppdraget gjordes innan genomförandet av uppdraget och viktiga begrepp definierades.

1. Barnperspektiv:

Ett barnperspektiv behöver inte vara barnets eget perspektiv. Här tolkas barnperspektiv som ett uttalande från vuxna som bär ansvar att uttalar sig kring hur barnen påverkas av Covid-19 och vilka konsekvenser har Coronakrisen för barn. De vuxna som är professioner och sakkunniga bedöms ha nära kontakt med barn eller kännedom om barns behov och barnens situation under pandemin. Dessa vuxna som uttalar sig för barnens räkning redovisar vad görs/behöver göras för att tillgodose barns rättigheter under pandemi. Vuxna professionella som uttalar sig är verksamma i olika verksamheter (Arbetsmarknad, utbildning, socialtjänst, vård och omsorg, kultur och fritid osv.).

2. Intersektionalitet: I denna redovisning förväntas att ha intersektionell analys. Intersektionelitet tolkas som ett perspektiv som vill uppmärksamma hur Coronapandemin påverkar olika grupper av barn koppling till kön, könsidentitet, sexual

2020-06-11

läggning, etnicitet, funktionsnedsättning, socioekonomi. Även om åtgärder för att minska konsekvenser av pandemin för barn är samma har detta olika verkan för barnen som tillhör olika identiteter. Dessa identiteter skapar maktordningar vilken spelar roll när det gäller levnadsvillkoren och påverkansgrad av pandemin för barn. Intersektionalitet har också använts för att beteckna hur olika maktordningar och diskrimineringsgrunder påverkar och ibland förstärker varandra när pandemin slår hårt samhället och när samhället erbjuder insatser som rör barn (jämsällt.nu)ⁱ.

På grund av tidsbrist har en utförligt intersektionell analys inte gjorts och ekonomiska analys samt statistiska analysen har inte kunnat göras. Detta är en översiktlig lägesbild över hur barn påverkas av Covid-19 i Halland och hur barnperspektiv efterlevs. Därför ska resultatet från detta analysarbete används vid viss försiktighet.

Metodologi

Detta är inte en forskningsrapport. Detta är en översiktlig lägesbild över hur barn påverkas av Covid-19 i Halland och hur barnperspektiv efterlevs. En matris med 10 olika rättighetsområde som är särskilt viktiga att beakta under pandemin identifierades och följande frågor kopplat till varje rättighetsanspråk ställdes till kommuner. Ett utförligt matrisen finns i bilaga.

- Vilka risker finns det som hindrar barn att åtnjuta rättighetsanspråk?
- Vad gör kommuner för att säkerställa barnets rättighetsanspråk samt minimera identifierade risker?
- Vilka konsekvenser ser kommuner på barnen om dessa risker inte åtgärdas och rättigheter inte tillgodoses?

Innan analysarbete inhämtades synpunkter från kommuner där professionella verksamma i olika verksamhetsområden ombeds att kommentera kring konsekvenserna av COVID-19 på barn och hur ett barnperspektiv efterlevs i kommuners arbete. Totalt 13 professioner som är verksamma i arbetsmarknadsförvaltning, barn och utbildning, socialtjänsten, kultur och fritid, vård och omsorg och kommunledningsförvaltningar i 4 av 6 kommuner svarade på matrisen. Denna rapport är baserat på en översiktlig lägesbild över hur det nya coronaviruset, och de åtgärder som vidtagits med anledning av det, har påverkat och riskerar att påverka barn i Hallands län. Exempel på risker, åtgärder, och konsekvenser är inhämtade från svarande kommuners svar. Teoretiska resonemang ur myndigheters rapport, vetenskapliga artiklar och andra artiklar har använts för att förstärka de påstående från kommuner. Användning av dessa är minimerats så mycket det går för att ge utrymme för evidens inhämtat från kommuner.

En konsekvensanalys ska alltid bygga på hur rättighetsanspråk inskränkas i kristiden för olika grupper av barnen. Kunskap kring risker och konsekvenser samt vidtagna åtgärder ska speglas genom de rättighetsanspråk som finns i barnrättslagen. Därför inleds i risk och konsekvensanalys med kort beskrivning av rättighetsanspråk enligt barnrättslagen (se **RA»** dvs **Rättigheter**). Detta följs med tydligt markerad beskrivning av risker (**RI»** dvs **Risker**), exempel på vidtagna åtgärder av kommuner (**ÅT»** dvs **Åtgärder**) och konsekvenser vid avsaknad av åtgärder för att minimera risker (**KO»** dvs **Konsekvenser**).

2020-06-11

OBS: Sammanfattning av denna redovisning finns på sidor 13–14.

Resultat och analys

Artikel 17: Rätten till information och rätten till skydd från skadlig information

RÄ» Denna rättighet har både främjande och skyddande syfte i barnrättslagen. Varje barn har rätt till information som främjar sociala, andliga och moraliska välmående samt fysiska och psykiska hälsa. Barnen har rätt att bli skyddad från skadlig information. Artikeln pekar offentliga aktörer och massmedias roll och ansvar att säkerställa denna rättighet.

RI» Information som inte är anpassad till barn av olika ålder, otillräcklig information om Corona är några problemområden som identifierats. Det finns risker för att barn som är tvångsvårdsplacerade inte alls får eller får fel information om Coronaviruset. Pga. distansundervisning och ensamsittande finns det även risk för att barn drabbas av porr och pornografiska innehåll.

ÅT» Kommuner har rapporterat att klassråd, elevråd, ungdomsforum, elevhälsan, föräldrarutbildningen (föräldrar emellan) har använts som arenor för att nå ut barnen med information om Corona. Till exempel, elevhälsoteam i en kommun har gått runt i klasserna och information om Corona har tagits upp i elevråd och klassråd. Kommuner har målgruppsanpassat och översatt Folkhälsomyndighetens information om Corona. Socialtjänsten har gått med information om Covid-19 till familjehem, personal på HVB eller stödboende genom utsedd handläggare i socialkontoret. En kommun även har installerat porr filter i elevdatorer.

KO» Det finns ökad medvetenhet bland kommunala verksamheter om att tillgodose barnens rätt till information. Däremot finns det risker för att information inte når alla barn och särskilt barn med funktionsnedsättning, omhändertagna barn, barn med olika åldersgrupp. För att säkerställa varje barns rätt till information och svara på barnens oro och nyfikenhet krävs det att offentliga aktörer gör information lättlästa helst i form av bilder och filmer utifrån deras ålder, mognad och språkkunskaper. Det förekommer, i kommuners beskrivning, tendenser att lämna ansvar till enskilda medarbetare, skola, föräldrar eller lärare för att informera barn om Corona. Dessa kan leda till olikartad kvalitet om information och vissa grupper riskerar att inte få information. T.ex. det har inte tagits hänsyn till behoven av barn som tillhör minoritetsgrupp eller urfolks och barn med funktionsnedsättning när kommuner/kommunala förvaltningar gick ut med information om Coronaviruset i tidiga skede.

Artikel 33 Rätten till skydd från olaglig användning av narkotika och samt förhindra barns utnyttjande i narkotikahandeln

RÄ» Det framgår i barnrättslagen att barnen har rätt till skydd från olaglig användning av narkotika samt rätten att bli skyddad från utnyttjandet i narkotikahandeln. Artikeln pekar särskilt på offentliga myndigheters ansvar att vidta administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder för att säkerställa detta.

RI» Barnen framförallt tonåringar är särskilt utsatta grupp och särskilda förebyggande arbete ska göras för att skydda de från missbruk och droghandeln. Corona Pandemin har tvingats unga gymnasie studerande elever att isolera sig och de riskerar att bli lätt offer för drogmarknaden.

2020-06-11

Småbarn som har missbrukande familjemedlemmar riskerar att hamna i otrygg och våldsam hemmiljö. Kommuner också nämner att mindre tillsyn avseende ungdomar i gymnasieålder pga. stängda skolor kan öka risk för droganvändning. Åtkomsten av tyngre droger på marknaden har minskat. En kommun pekar ökat anmälningar till socialtjänsten för barn och unga med koppling till missbruksproblematik. Risk för drogmissbruk ökar när naturliga möten med vuxna försvinner eftersom ungdomar inte är i skolan och föreningsaktiviteter har minskat eller är obefintliga.

ÅT» Halländska kommuner har proaktiv initierat samverkan med polis, socialförvaltningen och andra berörda myndigheter samt vissa kommuner har insatser för att höja medarbetarnas kunskap kring narkotika och hur de används vilket gör att personal nu under rådande situation är lite mer alert. Vissa kommuner erbjuder krisinriktad stöd och har låga trösklar för hjälpinsatser för att nå ut och fånga upp barns och familjers behov. En kommun har initierat arbetet för att få på plats ett beslut att genomföra drogtester i skolan.

KO» Svaren som kommit från kommuner visar att avsaknaden av organiserat fritidssysselsättning leder till att ungdomar komma in på fel bana. Familjers utsatthet för slitningar och påfrestningar under lång tid kan resultera i missbruk i familjen vilket i sin tur har negativ verkan på barnen. Det kan leda till våld, skilsmässa, oro och ångest i familjer. Framtida insatser för familjeomsorgen kan vara lika akut och nödvändigt som insatserna i dagens sjukvård för att skydda barn och stödja relationerna inom familjen mer än förut.

Några tydliga konsekvenser är viktiga att nämna här. Trots tillgång till droger minskar pga. stängda gränser, det kan finnas ökad risk för tillgång till billiga droger och användning av dessa kan öka. Det kan också finnas risk för personer med missbruksproblematik att inte söka vård. En konsekvens på långsikt kan vara att hälso-sjukvård, socialtjänst och andra insatser kan ha svårt att upprätthålla förebyggande och uppsökande verksamhet när dessa bli underfinansierade pga. lågkonjunktur (UNICEF, maj 2020).

Trots låg narkotikaanvändning i Sverige jämfört med andra länder, studier visar att drogbruk och handel bland tonåringar har ökat i lågkonjunktur i USA och marknaden för droger ökar i samband med arbetslöshet (Tettamani M, et al, 2011, Arkes J. 207, 2011 i Folkhälsoguiden, 2020)ii .

UNICEF Sverige noterar även att när barnen blir frånvarande från skolan och isolerade, kan det leda till en katastrofal för de i fall de lever i familjer med missbruksproblematik.

Artikel 24: Rätten att ha tillgång till hälso- och sjukvård

RÄ» Barnets rätt till bästa möjliga hälsa och tillgång till hälso- och sjukvård och rehabilitering gäller även i kristiden och detta ska särskilt beaktas framförallt underpandemin.

RI» Sverige har en fungerande hälso- och sjukvårdsystem. Trots detta påverkar pandemin olika när det gäller tillgång till sjukvård. Det kan finnas risk för föräldrarnas rädsla för smitta och avsaknad av tillit till sjukvården som hindrar barnen besöka vården och få den vård som behövs. Barnen anses inte vara lika påverkade av Covid-19 men deras behov av att komma till hälso och sjukvård för vanliga hälsobesvär anses vara begränsat pga. ansträngt läge inom sjukvården. Även om det inte går att dra slutsatser att barnens tillgång till sjukvården har försämrats under pandemin, en studie som UNICEF Sverige visar att vart sjätte barn, hade upplevt ett inställt besök hos sjukvården under Coronakrisen (UNICEF Sverige 2020). Det finns oro bland barn att deras föräldrar bli sjuka. Detta kan kopplas till barnens psykiska ohälsa.

Alla svarande kommuner bekräftar att det finns risk för ökad psykisk och fysisk hälsa bland barn under pandemin. Statistiken visar att 13% av flickor i åldersgrupp 12–15 samt 30% av flickor i åldersgrupp 16–18 känner sig ofta ledsen eller nere jämfört med 6% av pojkar i samma

2020-06-11

åldersgrupp under det normala förhållande (SCB, 2019) iii. Som en påföljd av Corona pandemi kan utbredning av nedsamhet och oro påverkar flickor och pojkar på olika sätt. Barn som är själv i riskgrupp eller har familjemedlem som är i riskgrupp är oroliga för att de eller nära familjemedlemmar ska dö eller bli sjuk. En studie från UNICEF Sverige visar att några läkarbesök blev inställda och att de själva har varit hemma i högre utsträckning än tidigare. Kommuners svar visar det finns prevalens av stilla sittande, dålig näring pga. sämre måltider, social isolering och ensamhet, oro för dåligt betyg, oro för framtida arbetsmarknaden för ungdomar. Dessa orsaker både fysisk och psykisk ohälsa. Det finns risker för att elevhälsovården inte är tillgänglig i den utsträckning som behövs för att prata med de oroliga elever. En kommun har mötesplatser för ungdomar för att främja socialisering och aktivering men dessa mötesplatser har märkt 10 000 färre besök under jan-april jämfört med tidigare år och det är framför allt antalet flickor som har minskat.

ÅT» En kommun har inrättat en stödtelefon för ungdomar och familj/vuxna utifrån befarad ökning av ansträngda relationer och psykisk ohälsa bland ungdomar i familjer. Familjchatten – ett samarbetsprojekt mellan regionens lokala nämnd och Halmstads kommun – erbjuder anonym familjerådgivning digitalt. Elevhälsoteamet jobbar proaktivt för att nå ungdomar under distansundervisning. Skol- och hälsosamordnare och ansvarig handläggare bevakar tvångsvårdsplacerad barns hälsobehov. Förskoleverksamhet i en kommun genomför ”social koll” för att säkerställa att även vårdnadshavare som inte vågar skicka sina barn till verksamheten uppmuntras skicka barnen till förskolor. Inställda inomhus barngruppsverksamhet för barn i missbruk, våld och psykisk ohälsa ersätts med utomhusverksamhet med lek för dessa barn på motsvarande tid.

KO» Socioekonomiska negativa verkningar av Corona pandemin kommer slå ännu hårdare den redan utbredd psykisk ohälsa bland barn och unga. Det finns studier kopplat till influensa som visar att personer med ökade psykiska besvär har överrepresentation av personer som har svåra psykiska sjukdomen så som PTSD, hypokondri och ångestsytem^{iv}. Ekonomiska kriser har långtgående konsekvenser för familjer som redan är utsatta och har osäkra arbetsförhållanden, såsom personer med invandrarbakgrund, låg utbildning, eller tidigare psykisk ohälsa. Konsekvenserna blir att barnen i utsatta familjeförhållande tvingas ha större ansvar i familjen. Halländska kommuners svar visar att ofrivillig ensamhet, social isolering, oro för egna och andra ska bli sjuk eller dö, försämrade fysiska aktiviteter, hopplöshet om kommande arbetsmarknadsläge, oro för misslyckade studier leder till förödande folkhälsoproblematik bland barn och unga.

Art 28 Rätten till utbildning

RÄ» Rätten till utbildning i denna bemärkelse handlar om att förverkliga varje barns tillgång till utbildning genom att göra information och vägledning åtkomlig för varje barn (art 28, 1d) och vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott (art 28, 1e). Dessa två rättigheter är särskilt viktiga att beakta i den rådande situation eftersom, trots skolplikt, det finns risker för barn som tvingats att vara hemma pga. olika skäl.

RI» Det finns rapporterade fall av grundskole-elever som är hemma även om de inte är sjuka men de kan ha familjemedlemmar i riskgrupp eller att föräldrarna är bara rädda för smitan. Kommuner har rapporterat att barn och ungdomar med funktionsnedsättningar har haft hög skolfrånvaron tidigare och detta har ökat under pandemin. Även vissa gymnasieelever som har distansundervisning har haft problem med tekniken samt att lärare brister tekniska kompetens för att undervisa barnen på distans. En kommun har nämnt att unga med språksvårigheter uttrycker

2020-06-11

svårigheter att ta till sig distansundervisning. När de upplever svårighet att lära fullt ut på distansundervisning leder det till stress att klara skola, få fortsatt CSN och bostadsbidrag vid misslyckad skolgång och riskerar att få avslag på uppehållstillstånd för studier. Vid skolstängning kan de barn som lever i en otrygg hemmiljö förlora en trygg plats att gå till samt bli utan tillräckligt med mat. Det finns en särskild oro för barn och unga med funktionsnedsättningar inom framförallt barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, som går i gymnasieskolan. Det särskilda behov och struktur som skolan har är svårt att upprätthålla vid distansundervisning. När lärare/assistenter blir sjuka framförallt i gymnasiesärskolan finns det även risk att eleverna inte får den utbildning de behöver. I en kommun har även barn som har 15 timmars vistelse i pedagogisk förskoleverksamhet tvingats stanna hemma. Pandemin har drabbats barnens skolgång på olika sätt och det är framförallt barnen som har svag ställning till skolgång och utbildning – barnen med utländsk bakgrund, barnen som har trångboddhet, barnen med funktionsnedsättning och andra som bor i social utsatt område – har svårt att uppnå gott studieresultat.

ÅT» Halmstads kommuns barnkonsekvensanalys kopplat till utbildning är uppmärksammat nationellt. Sammanställning av analysarbete förväntas bli färdig i höst. Distansundervisning inom kulturskolor och ändrade läsårstider förväntas tillförsäkra utbildningskvalité i en kommun. Mentorsstöd till elever med särskilt fokus för elever med neuropsykiatrisk diagnos har använts. Samverkan med frivilliga har skett för att erbjuda läxhjälp och studiestöd till barnen med språksvårigheter. Vissa kommuner har gått ut med riktade informationsinsatser till föräldrar i vissa skolområden för att uppmuntra de att skicka friska barn till skola. Extra kommunikation har skett mellan Socialförvaltningen och Barn och ungdomsförvaltningen i en kommun kring barn som är hemma längre tid.

KO» Eftersom det råder omfattande frånvaro, detta har tydliga konsekvenser för barns lärande. Omfattande skolfrånvaro bland vissa grupper av elever hindrar de att få den undervisningstid de har rätt till. Det kan leda till ökad kunskaps-segregation och olikvärdighet inom och mellan skolor och i värsta fall leder till oavslutad eller skolgång eller påverkad gymnasiebehörighet. Många studier har visat att en misslyckad skolgång ökar riskerna för arbetslöshet, psykisk ohälsa och kriminalitet. En ojämlig skolgång har en långtgående konsekvens i arbetsmarknaden och psykisk och fysisk hälsa när en unge kommer till vuxen ålder. Det redan råder ojämlikheten i skolresultat i både grund och gymnasieskolan utifrån föräldrarnas skolbakgrund, etnicitet, skolenhet och område. Ojämliga villkor för skolgång under pandemi kommer att bidra till ökat klyftor mellan barn som tillhör olika grupper.

Artikel 31: Rätten till vila och fritid

RÄ» Artikel 31 punk 1 och 2 handlar om barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation som är anpassad till barnets ålder. Det handlar också om att tillgodose barnets rätt att öva kulturella och konstnärliga aktiviteter. Offentliga aktörer har ett ansvar att erbjuda verksamheter som uppmuntrar barnets kulturella och konstnärliga liv. Sverige har ett rikt föreningsliv som skapar arenor för barn och ungas mötesplatser samt kommuner anordnar mängder av olika evenemang, idrottsaktiviteter och kulturella och konstnärliga undervisningar i form av kulturskolor.

2020-06-11

RI» Pga. socialdistansering, stängda skolor och risk för smitta har risken för stillasittande ökat. Vardagsmotionen till och från skolan har minskat och fritidsaktiviteter är inställda. Framförallt gymnasieelever har en förändrad vardag som gör att de är hemma mer och inte förflyttar sig på samma sätt som innan. Fritidsverksamheter i kommuner ser en minskning av deltagande från vissa riskgrupper. Barn med funktionsnedsättning har inte möjlighet att komma till idrottsverksamhet eftersom vissa av dessa anses vara i riskgrupp. Barn och unga från vissa socialt utsatta områden t.ex. *Andersberg och Vallås* i Halmstad till viss del hållits hemma pga. oro för smitta. Även om kommunala verksamheter har gjort vissa justeringar i den öppna verksamheten med utåtriktade aktiviteter och ökat digitalt utbud har antalet besök till öppna verksamhet sjunkit. Många fritidsaktiviteter ställdes in i vissa kommuner eller anpassat efter pandemin. Trots anpassning är det ändå barnen med resursstarka föräldrar som hittar dessa aktiviteter snabbare och de som är resurssvaga eller de som har längre startsträcka att komma till en aktiv fritid i vanliga fall, försvinner snabbare.

ÅT» Svarande kommuner håller de kommunala idrotts- och fritidsanläggningarna öppna samt även upprustning av spontan- och aktivitetsytor. En kommun informerar att ungdomscoacher används för att informera skolor om kommunens mötesplats för unga där de kan tillbringa sina fria tider efter skolan. Regionen driver ett projekt för att öka fysiska aktiviteter bland barn och unga som har särskilda behov. Idrottsföreningar erbjuder anpassade aktiviteter och genomför meningsfull verksamhet till barn och ungdomar som behöver anpassade aktiviteter i den regionala projektmodellen. En kommun anordnar sommarverksamhet under tre veckors tid för barn som är aktuella inom socialtjänstens verksamhet. Halmstads kommun tillsammans med 6 olika förvaltningar erbjuder i sommar 30 olika lager och andra sommaraktiviteter som är gratis i ålder 9-16 år. Andra svarande kommuner också har planerade sommaraktiviteter för barn och unga i 3 veckor under sommaren. Regionen genomför kulturaktiviteter i nya former i syfte att nå barn och unga under pandemin.

KO» Kommuners beskrivning av situation visar att trots kommuner och föreningars utbud av idrottsaktiviteter finns osäkerhet bland föräldrar att lämna sina barn till olika lagerverksamhet, idrottsevenemang och friluftaktiviteter. Förbud mot sammankomster och tillställningar med fler än 50 personer anses ha nått föräldrar och barn på olika sätt. Även fritidsaktiviteter som är anpassat efter Folkhälsomyndighetens rekommendationer blir dessa mindre attraktiva för föräldrar pga. oro för smitta. Fysisk rörelse och psykisk hälsa har ett starkt samband och mindre fysiska rörelsen och stillasittande är en bidragande faktor för psykiska ohälsa bland barn och unga. Många inställda aktiviteter leder till inkomstbortfall för många föreningar och det är svårt att starta om aktiviteter efter pandemin är över. Även under normala omständigheter tvingas bort en grupp barn och blir isolerade från fritidsaktiviteter under sommarlovet. Skolan har varit en fristad för dessa barn. Många kommuners gratis och billiga sommarlovsaktiviteter är attraktivt utbud för många barn. Men För vissa barn är även dessa aktiviteter inte lätt tillgängliga pga. begränsat mobilitet, ekonomiska begränsningar osv. Detta skapar samhällsklyftor mellan barn som har resursstarka föräldrar och andra barn som inte har det. Utan riktade och anpassade kommunikationsinsatser för att locka barnen till förändrade möjligheter till rörelsefrihet och fritidsaktiviteter blir det svårt att nå ett jämlikt idrottsliv för alla barn.

2020-06-11

Artikel 27: Rätten till skälig levnadsstandard

RÄ» Det är framförallt föräldrar eller andra som är ansvariga för barnets omsorg har huvudansvar för att se till att barnet har en skälig levnadsstandard för fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling. Här pekas också statens ansvar att vidta lämpliga åtgärder för att bistå föräldrar med att tillhandahålla stödet till barnen särskilt i fråga om mat, kläder och bostad. I Sverige finns det ett starkt skyddsnet i form av försörjningsstöd till barnfamiljer som inte kan klara sin egen försörjning.

RI» Det ökar barnfattigdom i svenska samhälle även i normala tider. Under pandemin när många arbetande vuxna förlorar jobb blir hushållsekonomi ansträngt. Redan idag har många ensamstående föräldrar, föräldrar som är långtidssjukskrivna, nyanlända föräldrar och andra som har olika funktionsnedsättningar svårt ekonomiska läge. Med ökad arbetslöshet och inkomstbortfall kommer många familjer hamna in ekonomiska krisen. Även om barnen har rätt till en skälig levnadsstandard oberoende av familjens ekonomi finns det risk för de att hamna i ekonomiskt utanförskap. Personer med osäkra anställningar, låginkomsttagare tvingas lämna jobb i lågkonjunktur. Dessa har allvarliga ekonomiska konsekvenser när de blir varslade.

ÅT» Vissa kommuner arbetar aktivt för att stödja utsatta familjer genom att inrätta stödtelefon där de kan ringa och ställa frågor kring deras ekonomiska utsatthet. Socialförvaltning i en kommun utökar hembesök för att fånga upp olika behov av barn tidigt. Genom att erbjuda kostnadsfria fritidsaktiviteter för barn och unga i ålder 12–25 år samt genom att bevilja föreningsbidrag möjliggör vissa kommuner för barnen att delta i idrottsaktiviteter oavsett familjens ekonomiska förmåga. Ökade möjligheter till krisinriktat stöd och låga trösklar för hjälpinsatser för att nå ut och fånga upp barns och familjers behov minskar risker för barnfattigdom.

KON» Barnfattigdom som syns i val av matvaror, trångboddhet, rökning, hemlöshet och missbruk. Detta har stora negativa påverkan på barnen. Redan i normala tider finns det tendenser för samhälle att inte aktivt arbeta för att skydda barnfattigdom och istället förlitas försörjningsstöd och socialtjänsten som arbetar med barn i ekonomiskt utsatta familjer. Låginkomsttagare och personer med osäkra anställningar ofta har låg sjukpenninggrundande inkomst. Bistånd från kommuners försörjningsstöd enligt 4.1 § SoL är redan stigmatiserat. Annat sätt att försörja sig via SIG är inte heller möjligt pga. av låg socialförsäkringarnas värde och täckningsförmåga. I den rådande situation är det svårt att tillhandahålla offentliga resurser till förebyggande insatser för att minska barnfattigdom. Dessutom är risken för ohälsa allt vanligare bland socioekonomisk utsatta. Forskningar visar samband mellan arbetslöshet och fysiska och psykiska ohälsa och dödlighet samt suicid.^v Vid ekonomiska kriser hos föräldrar finns det även risk för att det utlöser andra kriser inom familjen som tex våld eller missbruk. Socialtjänstens barn och ungdomsavdelning i Halmstads kommun, under första kvartalet 2020, har sett en markant ökning både gällande ärenden till mottagningsenheten och utredningsenheten samt anmälningar om våld i nära relationer.

2020-06-11

Artikel 2: Rätten till icke-diskriminering

RÄ» Icke-diskriminering är en grundprincip i barnrättslagen. Icke-diskriminering är en utgångspunkt för ett barn att åtnjuta alla rättigheter som finns i barnrättslagen. Barn ska inte diskrimineras pga. barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, funktionsnedsättning, börd eller ställning i övrigt. Staten ska vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering på ovan nämnda grunder.

RI» Barnen riskerar att bli diskriminerad pga. okunskap av myndighetsutövare och personal om diskrimineringsgrunderna och att barnen ses som en homogen grupp när insatser beslutas. Socialtjänsten, fritidsverksamhet, utbildningsverksamhet dagligen fattar beslut som rör barn t.ex. när vissa insatser beslutas utan att ta hänsyn till hur dessa insatser påverkar olika grupper av barn. Detta leder till att vissa barn blir uteslutna från insatser. På så sätt ökar sannolikhet att barn diskrimineras vid beslut. Beslut kring skolstängning utan att analysera konsekvenser för barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och hur de garanteras likvärdigutbildning vid distansundervisning skapar grund för dessa barn att bli diskriminerad. Det finns alltid risk för att barnen bli diskriminerad när information som myndigheter utfärder inte är tillgängliga för vissa barn pga. funktionsnedsättning och språkbarriärer.

ÅT» En av svarande kommuner använder likabehandlingspolicy för att skapa förutsättningar för fritidsaktiviteter för alla barn, oavsett bakgrund och funktionsvariationer. Även viss anpassning av verksamheter är gjorda utifrån ålder, språkkunskaper och funktionsvariationer. Svarande kommuner har via sin hemsida och utskick har informerat barn om Covid-19 på olika språk och lättläst svenska. Men det förekommer ofta att vissa digitala utbud saknas textat video. Svarande kommuner har iakttagit så att det blir jämnfördelning på både flickor och pojkar i sommarläger. En kommun jobbar för att nå ut barnen som bor i socialt utsatta område med information om Covid-19 på andra sätt än vanliga digitala kanaler och hemsida. Fältarbetarna och nyckelpersoner besöker dessa område för att sprida information samt fånga upp oroligheter och agera snabbt på detta. Vissa kommuner allt oftare använder barnkonsekvensanalys inför beslut.

KO» Att inte vidta aktiva åtgärder mot diskriminering har stora konsekvenser för barn. Det ofta förekommer omedvetet diskriminering när myndigheter ser barnen som en homogen grupp. Det är självklart att pandemin påverkar barn med olika grupptillhörighet på olika sätt och insatser för att stödja dem kräver individuella lösningar t.ex. vid beslut om distansundervisning, information till barn med olika funktionsnedsättning, fritidsaktiviteter för barn med fysiska rörelsehinder osv. Det kan finnas risk i samhälle att barn med asiatiska härkomst utsätts för kränkningar under Covid-19 med virusets kinesiska kopplingar.

Artikel 3: Barnets bästa

RÄ» Barnrättslagen kräver alla offentliga aktörer, myndigheter och domstolar att beakta barnets bästa i alla åtgärder och beslut som rör barn. Staten och statens administrativa myndigheter har ett ansvar att vidta administrativa och lagstiftningsåtgärder för att tillförsäkra skydd och omvårdnad för barnen. Det handlar också om att staten tillförsäkrar att institutioner som

2020-06-11

ansvarar för barnets skydd och omvårdnad har de behörighet och lämplighet. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall och hänsyn ska tas till barnets egen åsikt och erfarenhet. Beslutsfattare ska göra prövningar av barnets bästa där man synliggör hur man kommer fram till barnets bästa.

RI» Vid Beslut att begränsa smittspridning har det förekommit att barnen som är 3–5 åringar som har sina föräldrar föräldralediga nekas vistelse på förskolan i en kommun vilken har lett till att dessa barn blir avstängda från 15 timmars pedagogisk barnomsorgen som de har rätt till. Trygghet i barns tillvaro samt socialt umgänge försvinner när dessa barn inte får komma till skolan. Svarande kommuner har signalerat att de fysiska möten och dialoger har försvunnit vilket försvårar barnets möjlighet att komma till tal i frågor som rör dem. Socialförvaltning i en kommun signalerar att preventiva och uppsökande verksamhet även om behovet har uppstått har tvingats minska under våren 2020. Detta innebär en risk för barn och deras föräldrar som inte nås av information och kunskap om skadeverkningar kring tex, alkohol, droger, rökning, spel om pengar mm och att det försämrar barns och ungas goda uppväxtförhållanden. Till följd av försiktighetsåtgärder har informationsmöten på förskolor, skolor och andra sammanhang har varit inställda vilket drabbar barn i riskzonen. Även föräldrautbildningar inte kunnat genomföras vilket kan leda till sämre par- och familjerelationer. När personal insjuknar som arbetar med barns skydd enligt lag försämras både utredningar, omhändertagande och placeringar i kommuner.

ÅT» Medvetenhet att pröva barnets bästa genom bankonsekvensanalys används markant i kommuners arbete. Både kunskapshöjande insatser kring prövning av barnets bästa samt barnkonvention till både chefer och ledande politiker i kommuners nämnder och regionens lokala nämnder skapar rätt förutsättningar för att vidta åtgärder som kräver prövning av barnets bästa. Vissa kommuner har tagit fram mallar för prövning av barnets bästa men detta används inte fullt ut av alla beslutsfattare och chefer. Även nätverksmöten och andra föräldraskapsstödjande insatser har skett via digitala kanaler för att kompensera den fysiska föräldraskapsutbildningar. För att förebygga samlevnadskonflikter till följd av pandemin har socialtjänsten i några av svarande kommuner har ökat bemanningen i familjerådgivande verksamheter samt avgiftsbefriad de som ställer in besöket pga. Covid-19. För att säkerställa att enskilt beslut beaktar barnets bästa vid eventuella påverkan på ett barn har socialtjänsten utarbetat krisplaner i en kommun. I Halmstads kommun t.ex. har flera barnkonsekvensanalyser har gjorts t.ex. socialförvaltningen analyserade barnperspektivet inför införande av samtal via digitala kanalen. I Laholms kommun anordnades dialoger med barnen i årskurs 4 och 6 utomhus i samrådsprocess av fördjupad översiktsplan för Mellbystrand och Skummeslöv.

KO» Prövning av barnets bästa görs på två olika sätt. Det ena är subjektiva rekvisiten som kräver att barnets berättelse ska beaktas vid beslut som rör barn. Det andra är objektiva rekvisiten som kräver att vetenskap och evidens ska beaktas vid beslutet som rör barn. Den subjektiva rekvisiten glöms bort eller underskattas när möjlighet till dialog med barnen försvinner i pandemin. Barnrättsbaserat arbetssätt kräver att varje beslut som rör barn uppfyller både den subjektiva och den objektiva rekvisiten innan sådan beslutet fattas. Konsekvenserna av att inte pröva barnets bästa kan vara dyr för både enskilt barn men också för verksamheter som förmedlar myndighetsbeslut. Kommuner signalerar också både tidsbrist och kunskapsbrist bland

2020-06-11

professioner att pröva barnets bästa. Personalbortfall pga. Covid-19 leder till försämrat kvalité i barnavårdsutredningar, rådgivningsarbete inom familjerådgivning osv. Det också rapporteras resursbrist i arbete att pröva barnets bästa eftersom pandemin kräver resurser i andra område inom vård och omsorg. En kommun varnar för efterpandemis förödelse inom familjeliv som kräver lika mycket resurs som nu användas för hälsa och sjukvård idag för att kunna erbjuda stöd till familjer i socioekonomiska krisen i framtiden.

Artikel 6: Rätten till liv, överlevnad och utveckling

RÄ» Barnrättslagen kräver att samhället ska säkerställa barnets överlevnad och utveckling. Med utveckling menas inte bara att barnet förbereds för vuxenlivet utan också att det tillförsäkras optimala förhållanden under barndomen. Det handlar om att barnet har rätt att uppnå den optimala och värdig barndomen.

RI» Kommuner signalerar att det finns risk för besparingar i skolor för kulturaktiviteter vilken leder till försämrat andlig och kulturell utveckling. Myndigheter tvingas bespara och de tvingas arbeta i stuprör vilket faller bort samverkan. Samverkan i kris är avgörande för att uppnå barnens optimala utveckling. Samverkan med polis, frivilliga organisationer, kommuner samt andra aktörer hamnar lägst i prioriteringslistan pga. ansträngt läge att upprätthålla miniminivå av myndigheters egna verksamheter. Svarande förvaltningar i kommuner rapporterar att de känner till att barn och unga som är isolerade i karantän och att de blir avskärmade från fysiska träffar med aktiviteter och vänner. Sådana isoleringar kan leda till depression eller riskfaktorer som slår hårt barnens sociala och andliga utveckling. Förvaltningar och myndigheter som har sina sekretessgränser skapar hinder för informationsutbyte som har stor betydelse för att agera i tidiga skede för att skydda barnen från negativa påverkan.

ÅT» Trots ansträngt läge i kommuners vård och omsorg verksamheter arbetar kommunala förvaltningar aktivt för att samverka horisontalt och vertikalt för att upptäcka barn i riskzonen och föreslår åtgärder i tidiga skede för att förebygga ohälsa, oro och barnfattigdom. Region Halland rapporterar att det finns samverkan mellan socialförvaltning och barnavårdscentraler och mödravårdscentraler för att erbjuda råd och stödsamtal till nyblivna föräldrar samt utökar hembesök för att fånga upp olika behov i barnets liv. Trygghetsvandringar även under sommaren är planerade och bidrag till föreningar ges så att de gör trygghetsvandringar i bostadsområde. Samordnad individuell plan (SIP) och andra nätverksmöte mellan socialförvaltningar, andra bolag och lokala aktörer i utsatta område fortsätter för att analysera sociala konsekvenser av pandemin och rapporteras till kommunledning och polisen för att vidta aktiva åtgärder så att barnen inte fa illa.

Samarbete med ungdomsjouren, ungdomsmottagningen och elevhälsa sker för att nå ut till unga inför sommaren för att säkerställa att de vet var en kan vända sig om de mår dåligt eller vet någon som mår dåligt. I Laholms kommun t.ex. har det sedan länge funnits en samverkansgrupp för barn och unga där behov och åtgärder för barnen under Coronaepidemin diskuterats.

KO» Från erfarenheter från tidigare och andra kriser – hälsokris, ekonomiska kriser och väpnade konflikter – kan man dra slutsatser att barnets rätt till ett värdigt liv och optimala utveckling – fysisk, andlig och psykisk – inskränks i större grad. Barnen tvingas fly från sin hemmaplan till andra platser pga. arbetslöshet och andra familjemissförhållande. Barns behov bortprioriteras eller glöms bort när resurs inte räcker till. För att säkerställa ett värdigt och tryggt liv och överlevnad av barnen i pandemin är skola och positiva vuxenkontakter utanför kärnfamiljen är viktiga sociala och individuella skyddsfaktorer^{vi}. När dessa hotas av pandemin och vuxna hamnar i socioekonomiska krisen riskerar barn att bli utesluten från sådana

2020-06-11

skyddsfaktorer. Redan utsatta grupper så som barn med funktionsnedsättning kommer att drabbas hårt på grund av inställda BUP & andra vårdinstanser, boendestöd och andra LSS insatser. Resursbrist, bortprioritering av förebyggande insatser pga. av resursbrist och avsaknad av samverkan pga. tidsbrist riskeras barnets behov hamnar mellan stolarna.

Artikel 12: Rätten till delaktighet och inflytande

RA» Rätten att bilda en åsikt och få möjlighet att uttrycka den är en absolut rättighet och får inte vara beroende av ekonomiska resurser. Det handlar om barns rätt att, utifrån ålder och mognad, medverka vid alla sådana beslut som rör deras situation och omgivning. Beslutsfattare behöver skapa möjligheter för barn och unga att bli hörda och att de former och kanaler som används är anpassade för målgruppen. Det är barnets egna åsikter som ska tas hänsyn till vid ärende som rör dem. Ett subjektiv – barnets röst – rekvisit är avgörande faktor för att klargöra en beslutsprocess.

RI» Idag råder en politisk kultur i Sverige där barnen uteslutas helt från att rösta i den allmänna valet. Några föreningar som jobbar inom område uttrycker ett behov av att sänka ålder för att rösta i allmänna val. Emellertid finns det mellanval-demokrati som tillåter barnen att bilda åsikter via klass- och elevråd och ungdomsforum. Dessa agerar som en ungas samrådsorgan till kommuners nämnder och fullmäktige. Men det saknas ett systematiskt arbetssätt för att institutionalisera barnets rätt till direkt delaktighet och inflytande i politiska och samhällsviktiga frågor. Avsaknad av enlighet i arbetssätt att främja ungas delaktighet resulterar i olikartad och godtyckliga insatser för att tillgodose barnets rätt till inflytande och delaktighet. Vissa hamnar i botten av delaktighetstrappan och andra hamnar i högsta nivå i delaktighetstrappan. Det finns också risker för att barnen som har svag socioekonomiska förhållande, barn med funktionsnedsättningar, barn som har nyanlända föräldrar, ensamkommande flyktingbarn inte kommer per automatik till tal i allmänna forum där deras röst bör höras. Ett problem som ofta förekommer är att klassråd, elevråd och ungdomsforum har underrepresentation eller icke-representation av barn med utländska bakgrund, barn med funktionsnedsättningar och barn som tillhör minoritetsgrupp och religion minoriteter.

ÅT» Trots olikartat arbetssätt när det gäller barnets inflytande och delaktighet i frågor som rör de under pandemin, har kommuner hittat kreativa lösningar. Verksamheter har initierat dialoger med barn och föräldrar i icke-formella arenor till exempel mötesplatser och öppna förskolor där de har lyssnat på hur barnen upplever påverkan av pandemin. Barnkonsekvenser förekommer ofta efter genomförda enkäter och fokusgrupper med barn och unga i form av invånardialog. Kommuner öppnar stödlinje för barn och unga så att de kan uttrycka sina behov och oro. En kommun t.ex. har kulturstöd där unga själva kan vara med och vara delaktiga. Kommunen har gjort en riktade insatser för att genomföra digitala arrangemang samt mindre workshops istället för stora konserter. Några av svarande kommuner har rapporterat att de har hämtat synpunkter från barnen via enkäter och digitala tjänster innan de tog fram sommarprogrammet. Kungsbacka kommun t.ex. har genomfört presskonferens enbart för barn. Skolorna använder klassråd och elevråd för att samråda i frågor innan skolor fattar beslut som rör skolmiljö, undervisningar osv. Ungdomar fick komma till tal i några i svarande kommuners skolor beslut om utformning av skolavslutning.

2020-06-11

KO»: Barnen kan visa Coronatröttheten och inte vilja delta i diskussion när det gäller hur det påverkar dem. När barnen göms och glöms (vissa barn kommer aldrig till tal pga. samhällets omedvetna sanktion mot barnröst - t.ex. små barn, barn med funktionsnedsättning, barn med språksvårigheter) i frågor som rör barn, riskerar verksamheter att inte ta med sig viktiga röster i framtagandet insatser. Tidsbrist, kunskapsbrist och föruppfattade meningar bland vuxna professionella leder till missuppfattning av barnets ovilja att vara delaktiga. Det kan finnas tidsbrist att motivera barnen till att bli mer delaktiga. En svarande personal från en kommun varnar: Om vi inte arbetar med barn och invånares perspektiv kommer vi bara att göra att tilliten i samhället minskar.

Sammanfattning och slutsatser

Denna redovisning bygger på de 10 mest relevanta rättigheter i barnrättslagen som berör barn i kris och pandemin. De rättigheterna som är utvalda för denna konsekvensanalys är: rätten till information (artikel 17), rätten till skydd från narkotika missbruk och handeln (artikel 33), rätten att ha tillgång till hälsosjukvård (artikel 24), rätten till vila och fritid (artikel 31), rätten till utbildning (artikel 28), rätten till skälig levnadsstandard (artikel 27), rätten att inte bli diskriminerad (artikel 2), prövning av barnets bästa (artikel 2), rätten till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) och rätten till delaktighet och inflyttande (artikel 12).

Under pandemi noteras risk för barnen att inte få tillräcklig information om Covid-19 samt barn adresseras inte som huvudmottagare av information. Information är inte anpassad till barnens ålder och mognad. Pandemin har stora socioekonomiska och hälsorelaterade risker. Detta leder till slitningar och påfrestningar under lång tid som resulterar i missbruk i familjen vilket i sin tur har negativ verkan på barnen. Ökat orosanmälningar rapporterats av kommuner. Corona Pandemin har tvingats unga gymnasie studerande att elever att isolera sig och de riskerar att bli lätt offer för drogmarknaden. Småbarn som har missbrukande familjemedlemmar riskerar att hamna i otrygg och våldsam hemmiljö även under sommaren. Det finns prevalens av stilla sittande, dålig näring pga. sämre måltider, social isolering och ensamhet, oro för dåligt betyg, oro för framtida arbetsmarknaden för ungdomar. Som en påföljd av Corona pandemi kan utbredning av nedsamhet och oro påverkar flickor och pojkar på olika sätt och flickor drabbas hårdare av psykiska ohälsan. Pga. skolstängning har barn som är redan utsatta kommer att ha ojämlika skolresultat vilket kan medföra den redan befintlig utbildningsklyftor. Barnen hålls hemma från skolan även när barnen är friska vilket innebär förlust av de studietimmar som barnen har rätt till. Inställda fritidsaktiviteter har stora sociala, fysiska och psykiska konsekvenser för barn. Avsaknad av idrottsverksamheter och vardagsmotion har resulterat till i stillasittande. Pandemin slår hårt framför allt personer med osäkra anställningar, låginkomsttagare tvingas lämna jobb i lågkonjunktur. Dessa har allvarliga ekonomiska konsekvenser när de blir varslade. Trots samhällsskyddet i form av ekonomiskt bistånd ökar risken för barnfattigdom. Barnen riskerar att bli diskriminerad pga. bristande kunskap om behovet av heterogena grupper av barn. Vid beslut att begränsa smittspridning har åtgärder vidtagits där myndigheter inte har hunnit beakta barnets bästa. Besparingar i kommuner och myndigheters ansträngt läge att hantera sjukvårdssystemet leder till minskat utrymme för att tänka utanför sina egna verksamheter och samverka i frågor för att säkerställa barnets värdiga levnadsförhållande. Barnen som har svag socioekonomiska förhållande, funktionsnedsättningar, barn som har nyanlända föräldrar, ensamkommande flyktingbarn inte kommer per automatik till tal vilket utesluter deras rätt till delaktighet och

2020-06-11

inflytande. När den subjektiva rekvisiten – att barnens rätt att komma till tal – inte uppfylls tappas den viktigaste principen om ”barnets bästa” bort.

Kommuner har rapporterat många systematiska arbetssätt för att pröva barnets bästa vid beslut som rör barnen men dessa används inte optimalt i alla frågor av alla myndigheter. Kommuner använder barnkonsekvensanalys i frågor som rör utbildning och hälsa, presskonferens för barn, användning av klassråd, elevråd och ungdomsforum för att fånga barnens röster i frågor om Covid-19 och utbildning. Även barn som är tvångplacerade är informerats direkt via socialtjänstens personal för att säkerställa fakta om COVID-19 och information i linje med folkhälsomyndighetens rekommendationer. Stödlinje har upprättats i vissa kommuner för att fånga frågor från unga och familjer kring deras ekonomiska oro. Föräldrautbildning används även via digitala kanaler för att främja föräldraskapsstöd till nyblivna föräldrar. Samverkan mellan polis, elevhälsan, socialtjänsten, föreningslivet, har initierats för att analysera socialkonsekvenser av Covid-19 för att vidta åtgärder för att minska negativa påverkan på barnen. Kunskapshöjande insatser kring barnkonvention bland personal och politiker har skapat en bra grund för att jobbat barnrättsbaserat i kommuner och regionen.

Redovisningsrapport sammanställt av

TIRTHA RASAILI

Samordnare mänskliga rättigheter

Länsstyrelsen i Hallands län

Telefon direkt: 010 – 224 32 61

Telefon växel: 010- 224 30 00

Postadress: 301 86 Halmstad

E-post: tirtha.rasaili@lansstyrelsen.se

2020-06-11

Referenser

ⁱ Jämställdhetsmyndigheten, available from:

<https://www.jamstall.nu/fakta/intersektionalitet/>

ⁱⁱ Folkhälsoguiden.se. 2020. [online] Available from:

<https://www.folkhalsoguiden.se/globalassets/verksamheter/forskning-och-utveckling/centrum-for-epidemiologi-och-samhallsmedicin/folkhalsoguiden/rapporter-och-faktablad/coronapandemin-och-narkotikabruk---en-prognos-om-kort--och-langsigtiga-effekter_.pdf> [Accessed 10 June 2020].

ⁱⁱⁱ Statistiska centralbyråns Jämställdhetsstatistik, available from:

<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/jamstalldhet/jamstalldhetsstatistik/pong/tabell-och-diagram/indikatorer/jamstalld-halsa/>

^{iv} Page LA, Seetharaman S, Suhail I, Wessely S, Pereira J, Rubin GJ. Using electronic patient records to assess the impact of swine flu (influenza H1N1) on mental health patients. *J Ment Health* [Internet]. 2011;20(1):60–9. Available from: <http://europepmc.org/abstract/MED/21271827>

^v Jin, R. L., Shah, C. P. & Svoboda, T. J. The impact of unemployment on health: A review of the evidence. *Journal of Public Health Policy* vol. 18 275–301 (1997).

^{vi} Social hållbarhet i coronakrisen, Rapport av lägesbilder genomförda av Länsstyrelsen Värmland, Enheten för Social hållbarhet.

Rapport om Coronakrisen available from: https://attention.se/wp-content/uploads/2020/05/rapport_coronakrisen_pdf.pdf